

Književnost 20.st: -stare struje: romantika, realizem-naturalizem (objektivni, psihološki, socialist.), nova romantika, dekadenca, simbolizem, v prozi preplet z realizmom (Hoffmansthal, P.Valery, R.M.Rilke, Leonid Andrejev, Aleksnder Blok); novosti: pred in med 1.sv vojno: Avantgarda: skupina umetnikov, ki prelamljajo staro tradicijo v umetnosti in izumljajo novo umetnost; razglašajo revolucijo v umetnosti (staro je treba zavreči); skupina umetnikov iz iste interesne skupine: organizirani glavni nastopi, manifesti, politična angažiranost; cilj: spremeniti vlogo umetnosti v družbi: postala naj bi del vsakdana; modernizem: ne opisuje stvarnosti; ne izraža lepih, izjemnih in bogatih čustev, razpoloženj in misli; želja po čimbolj natančnem oblikovanju psihične vsebine posameznikove zavesti, njegove zaznave, predstave, občutja, misli in doživljanja, kot se mu neposredno kažejo, brez opleševanja in prekrivanja tistega, kar je po družbenih merilih nemoralno in škodljivo-tako se pokaže prava resničnost človeškega sveta; snov: tok zavesti (s pomočjo notranjega samogovora ali polpremege govora); na nov način obravnava jezik: svoboden, neposreden, sproščen vseh vezi slovnice, pravil in kalupovàda lahko ustrezno pokaže zavest z njenimi doživljajià nerazumni, nelogični, nesmiselni stavki in besedne zveze; *Rainer Maria Rilke*: najboljša dela po 45. letu: cikel pesmi: Devinske legije; Pesmi za Orfeja; tradicionalen pesnik: pravilna sintaksa, zgradba, ritem, rima; dekadenca, subjektivost; simbolizem, impresionizem; stopnjuje muzikalnost, simbolom da religiozno podlago; elementi modernizma (nejasna psihična stanja); filozofsko-meditativna lirika; s pomočjo toka zavesti želi odkriti nove oblike doživljanja, preko katerih človek lahko začuti globlje sozvočenje med sabo in svetom;

Moderne struje 20.st:

Kubizem: upodabljanje resničnosti z geom. liki; zgedovali so se po afriški umetnosti; pomeni oblikovno revolucijo v literaturi: razvoj sintakse, opuščanje ločil, tok misli, likovna poezijaàiz kubistične poezije se kasneje razvije konkretna poezija; G.Apollinaire, K.Cocteau

Futurizem: likovna in lit. smer: Nietzsche-iz Italije se razširi po Evropi, predvsem v Rusijo, zanikajo tradicionalno umetnost, Marinetti: Manifesti; ukvarjajo se z zvočnostjo besed, razbijanje oblike, sintakse, nizanje samostalnikov, zvočni glasovni učinki; izkoriščati začnejo tiskarske možnosti; Italijanski futurizem se poveže s fašizmom; v Rusiji pomemben Vladimir Majakovski (podpre socialistični režim); futurizem je močno vplival na dadaizem in nadrealizem;

Konstruktivizem: likovna umetnost; rodi se v Rusiji, pozmeje pa se razširi v Evropo; zraste iz kubizma in futurizma; likovna umetnost=čista konstrukcija likovnih elementov; v 20.letih se pojavi v besedni umetnosti-delavski razred, revolucija, tehnika; konstrukcija: kemični simboli, matematika,...

Dadizem: začetek v Švici, Zurrichu, 1916; je lik. lit. smer; je internacionalno gibanje, usmerjeno v nihilizem (razvrednotenje) in anarhizem (zavračajo in rušijo vse tradicionalno tudi logiko, jezik); so proti meščanski družbi, razglašajo vrnitev k neposredni spontanosti; voditelj: Tristan Tzara; zbirali so se v lokalni kabareti Cabaret Voltaire-postane knjižnica, gledališče, galerija, klub; vrnitev v neposredni spontanosti, nekontroliranosti; nizanje asociacij brez pomena, glasovi, vizualna in likovna poezija

Nadrealizem: se pojavi v Fr. v 20.letih 20.st; vodja je A.Breton, pesniki: Garcia Lorca, P.Eluard, L.Aragon; slikarji: J. Miro, R. Magritte, Salvador Dali; nadrealisti iščejo nov način umetniškega izražanja (hočejo izraziti neko višjo resničnost, ki ne bi bila podložena zakonom razuma); oprli so se na Freudovo psihoanalizo (človekova zavest je le vrh ledene gore); podzavest pušča svoja sporočila v obliki sanj, ali v prostih asociacijah; nadrealisti uporabljajo sanjsko logiko, razvijejo nov način pisanja: avtomatično pisanje; cenijo naključno, nenavadno, presenetljivoàdobijo občutek svobode in lepote); namen: očarati, ne pa sporočati;

Federico Garcia Lorca: glavni predstavnik nadrealizma v Evropi; vsestranski: lirika, dramatika, slikarstvo, gledališče, glasba; družil se z Dalijem in L. Bunuelom-režiser; Lorco

ubijejo fašisti; pesniška zbirka: Cante jondo (ciganske pesmi); Ciganske romance; drame: Maria Pineda; Krvava svatba, Dom Bernarda Albe; ciklus 4 pesmi: Žalostinka za Ignacijem Sanchezom Mejiasom; Lorca združi v svoji poeziji tri vire: 1.) Španska in ciganska ljudska pesem; 2.) klasično špansko izročilo (lirsko); njegov vzornik je L. de Gongora; 3.) nadrealizem; za Gongoro pravi, da je pesnik, ki ljubi čisto brezkoristno lepoto; snov njegove poezije je metaforična domišljija; poezija Gongore ne išče bralca, ampak beži pred njim; za Gongoro velja: bolj je pesem odmaknjena od realnega sveta, večja je njena vrednost; s tem Lorca razloži tudi lastne poglede na svet; Lorca uporablja modernistično tehniko: beleži niz svobodnih asociacij, podobe so vzete iz podzavesti, verzi so razbiti, zveze so pogosto alogične-izraziti hoče svoja občutja, psihična stanja, ki izhajajo iz podzavesti; španska tradicionalnost: povdarjena ritmičnost (paralelizmi, figure), zvočnost; vloga barv (črna, rdeča, bela, zelena); vloga imen, mest, pokrajin (znana Šp. mesta); zaradi zvočnosti, atmosfere, občutja, ciganska poezija: melodija, čustva, hrepenenje; *Expresionizem*: splošno umetniška smer; *expresio*-izraz; umetnost izraza-izražanje umetnikovega notranjega sveta ne glede na objektivno resničnost; nasprotje impresionizma; *expresionist*. umetnost je disharmonična, razklana, neuravnovešena, narava je izključena; rodi se v Nemčiji 1906-Dresden, skupina slikarjev razstavi svoja dela in izdajo antiimpres. manifest; je tudi družbeni pojav, kot odpor proti kapitalistični in buržoazni družbi, ter tehnični civilizaciji-človeka razčlovečita, odtujila od sebe, od sočloveka in narave; odpor proti vojni, občutek katastrofe; *expresionisti* kličejo po novem človeku, novi družbi-krik človeka v stiski; svet: deformiran, popačen, kot ga doživlja razboljena, utesnjena pesniška duša; čustva: strah, tesnoba, žalost, nemir, krčevitost; pesniki: Georg Trakl, Franz Werfel, Ernest Toller, Jiri Wolker; pisatelji: Franz Kafka, Alfred Doblin, Alexander Platz;

Pripovedništvo 20.st:

realizem in naturalizem: Nem: brata Mann (predvsem Thomas), Erik M., Remarque, H. Boll; Ang: A.Huxley, J.Galsworthy; It: A. Moravia, I.Silone; Šp: M. de Unamuno; Nor: K.Hamsun; Island: H. Laxness; Am: J.London, T.Dreiser, J.Steinberg, E.Hemingway; Rus: Maksim Gorki, Mihail Šolohov, A.Solženicin, deloma Bulgakov; Pol: W.Reymont; Čeh: J.Hašek, K.Čapek; Vzhod: Lu Hsin, Jasunari Kavabata;

nova romantika z dekadenco, tudi realizem: Fr: R.Rolland, Andre Gide; Švedska: S.Lagerlof; Nor: I.Undset; Ang: D.H.Lawrence;

socialistični realizem: SZ: Maksim Gorki (Mati-1906) po leti '30 edina dovoljena lit. smer-ideološka, oblikovno konzervativna (pisatelj mora slaviti soc. družbeni red)-samo pozitivne plati mlade soc. družbe, tendenčna lit.-trpi umet. vrednost; pisatelji upodabljajo heroične junake (nadpovprečni, delavni, plemeniti); N.Tihonov, F.Gladkov, A.Fadejev, K.Fedin, A.Tolstoj;

existencializem: nastane na Z-Fr., razširi se na V, je tesno povezan z eksistencialistično filozofijo; tradic. smer, nove ideje (filozofsko lit. smer); J.Paul Sartre, Albert Camus;

moderni roman: poseben knjiž. pojav v 20.st, nasprotje tradicionalnemu romanu iz 18. in 19.st.; podaja zaokroženo podobo stvarnega sveta, z napeto zgodbo, z razvidnimi problemi, roman je poučen, kratkočasen; nova pripovedna struktura: ni več prave fabule, je razbita ali nejasna, dogodki si sledijo nelogično, nepregledno, razbita je podoba zunanjega sveta; zunanjo stvarnost bralec spoznava skozi zavest lit. junakov; personalni pripovedovalec: v središču je zavest posameznika (tok misli, asociacij, iz zavesti ali podzavesti); Marcel Proust, James Joyce, Virginia Woolf, Franz Kafka

Marcel Proust: 1871-1922; v Parizu, premožna družina, matera-židinja, pri devetih letih-astma, ki se z leti okrepi; salonsko življenje postane snov njegovih romanov; pri 36.letih se popolnoma izolira od sveta, živi le še v svoji sobi; začne pisati Iskanje izgubljenega časa: obuja spomine na svojo preteklost, jo iztrga pozabi-ciklus 7.romanov, prvi je V Swannovem svetu, prvi del romana je Combray; zadnji 3. romani izidejo po njegovi smrti; Combraya Proust izda na lastne stroške; Proust razlikuje dve vrsti spomina: zavestni spomin (manj

resničen, bolj površen), nehotni spomin (globinski, bolj resničen), uporabljamo intuicijo, pri tem naj bi bili uspešnejši umetniki; v spominjanju se razkrije pravo bistvo stvari (z neko distanco); za Prousta se značilne sinestezije (prepetanje čutnih zaznav)-soobčutenje
xxxxxxxxxxxxxxxx

James Joyce: Irec, ne dokonča medicine; svob. umetnik; delo: Ulikses xxx xxx

Franz Kafka: Praga, dr.prava, jetika; delo: Preobrazba: motivi: preobrazba, odpoveda družine sinu, motiv smrti; tema: drugačnost, trpljenje, smrt; odpor do službe=sovražstvo do uradniškega poklica → občutek krivde; smrt-morda podzavestna želja Kafke; Camus o Kafki: prisili bralca k ponovnemu branju; zelo nečustven način pripovedovanja: slogovni postopki, poročilo; prevladujejo opis, oris, pripoved, izpoved, dvogovor, samogovor; pripovedovalec in vseveden, je Gregorjeva perspektiva; perspektive: tragična, komična, tragikom, satirična, ironična, parodija; groteska: je poseben način videnja sveta; resničnost je deformirana, fantazijsko preoblikovana, je karikaturna resničnost, pretiravanje, pretirano karikiranje, združevanje nezdružljivega; popačenost-globlji pomen-stiska avtorja, obup, groza, občutje odtujenosti, osamljenosti (mračna občutja)

xxx xxx

Ivo Andrić: srb rojen v Travniku (Bosna), otroštvo v Višegradu, mladost v Sarajevu; študira književnost na Dunaju, Krakovu; naredi doktorat (razvoj duhovnega življenja v Bosni pod vplivom turškega vladarstva), pri 28.letih-diplomat po Evropi, dobi Nobelovo nagrado '61, umre v Beogradu; -3 dela: Pripovedke, Nove pripovedke, Triptih (3 novele o Aliju Đerzelezi); v zrelih letih: 4 romani: Travniška kronika (zgod. in psih. roman), Most na Drini (kronika od 16.st do 1914-zidanje Višegrajskega mostu, Turški vezir ga da graditi v 16.st, življenje ljudi povezuje most, ki je Andričev priljubljen simbol-povezava, blagostanje, novelistični roman (24 enot), cilkična zgradba); Gospodična (psih. roman neke ženske), Prekleta dvorišče (v Carigrajski ječi); piše še esejistiko (zbirka Mostovi), publicistiko; v vseh delih opisuje Bosno, deželo na stiku dveh civilizacij; snov je preteklost (od 16.st), večino v 19.st-Bosna pod Turki: mešanica narodov, veroizpovedi, kultur: Turki, Albanci, Židi, Slovani; katoliki, pravoslavni, muslimani; vsi sloji preb., regionalno obarvano (lokalna folklor), zanimanje za psihološko nenavadne osebe; mojster prikazovanja značajev; fatalističen pogled na svet (vdan v usodo), ns posameznika delujejo biološke in civilizacijske sile, ter svet čustev, podzavesti, na človeka gleda pesimistično, ne verjame preveč v napredek: v sedanosti se nadaljuje preteklost; triptih: ena celota, v treh delih (bolj povezano, kot trilogija): Đerzelez v gostilni, Đerzelez na poti, Đerzelez v Sarajevu; mozaična zgradba, tudi ciklična; obračun z mitom (demistifikacija), pisatelj junaka prikaže kot navadnega človega; xxx xxx; motivi: gosti, junak na konju; tema: hrepenenje po absolutnem, ljubezni; slog: realizem (objektivni); pripovedovalec: tretjeosebni; tradicionalna pripovedna tehnika;

Miroslav Krleža: 1893-1981; vpliv na mladino, napredno inteligenco; veliko kritike iz konzervativnega tabora; (→Moj obračun z njimi); vse lit. in tudi polit. zvrsti (eseji, polemike, razprave, kritike, potopisi); rojen v Zagrebu, po poklicu vojak; delo: poezija: Balada Petrice Kerempuha; od Francois Villona vzame snov o življenju najnižjih slojev; proza: Hrvatski bog Mars, Novele; romani: Vrnitev Filipa Latinoviča (sarkastične podobe mešč. družbe); drame: V agoniji; leda;

Albert Camus: Tujec: Meursault; eksperimentalni moderni roman, kratek, tudi obsežnejša novela; 11 poglavij (5+6); zelo pomembno je trenutno počutje; 11.pogl.: najbolj izpovedno, izpove svojo filozofijo: zave se absurda in ga racionalno izrazi; v svoji absrdnosti je drugačen, bolj pristen, avtentičen, iskren; se ne slepi pred resnico, med tem ko družba resnice noče videti; ta zahteva, da ljudje gojijo vero v smisel življenja; ker vidi resnico, je bolj svoboden in se ne slepi, ima dostojanstvo; absurd-zavedanje resnice; ne priznava nobene uveljavljene morale (krščanska, humanistična-človek je center sveta, absolutna vrednota), zanj je svet utemeljen brez človeka, tega celo zanikuje; človek je naključna eksistenca, naključno, neopredeljeno bitje; ne verjame, da človek lahko obvlada cel svet;

človek je tujec v svetu in tujec v samemu sebi, je človek absurda; absurd izvira iz razmerja med človekom in svetom; človek ima v sebi težnjo po harmoniji, po popolnosti, česar pa od sveta nikoli ne dobi, je usodno ujet v svet; človek absurda je zunaj kategorij dobrega in zlega, do vsega je enako ravnodušen; vrednota: dostojanstvo; življenje z vsem kar mu daje; je tudi vrednota; konec: pusti odprto razlago; prizor: ko se svita, je zbujen, hoče biti pripravljen, noče, da se mu karkoli zgodi, da bi bil nepripravljen, vsako stvar hoče sprejeti; ker ne priznava morale, ne čuti krivde, kesanja, le zavestvo sprejme dejstvo, da je hudodelec; v zadnjem delu: bolj čustven; zato verjetno napade duhovnika; stavek: 'predal sem se brezbriznosti sveta'-sprava s svetom; Tujec izide 1942, isto leto tudi dobra razlaga tega dela: Sizifov mit: zameril se je Zeusu; Grki: trpljenje; Camus: ga razlaga srečnega, brez skale ni Siziifa, brez absurdnosti ni človeka; ženska-avtomatizirani strogo po načelih-karikatura modernega človeka; Camus vidi moder. človeka v Siziifu-človek kot predmet-avtomat; Tujec: slogovni postopek: pripovedovalec, način pripovedovanja, xxx xxx

Eksistencializem v filozofiji: filozofija bivanja; Sören Kierkegaard -začetnik, protestantski teolog-religiozni eksistencializem; bivajo vsa bitja, eksistira samo človek; eksistenca je rezultat svobode človekove izbire in dejanj posameznika; izbira-človek to počne v tesnobi in tveganju (temeljni človeški občutki); Nem. filozof: Martin Heidegger; J.P.Sartre: Besede, Bit in nič; človek je popolnoma naključna eksistenca, cilj in namen njegovega obstoja ni znan; človek s svojim življenjem da smisel življenja in ga uresniči; pri življenju svojega življenja ga nič ne določa, zato je svobodni; na to svobodo je obsojen, mu je v breme; je tudi polno odgovoren za svoja dejanja-vsako odločitev sprejme s tveganjem; človek se na tem svetu ne počuti najbolje; je vržen na ta svet, ki se mu zdi absurden; skrbi ga, kako bo preživel svoje življenje, strah pred neznanim, pred smrtjo, občutek absurdnosti; Sartre pravi, da mora človek ustvariti sam svojo moralo, svoj smisel; delati mora za družbeno korist-tesnoba, stisko, tveganje mora sprejeti, temu ne more ubežati;

eksistencializem v knjiž: prvine srečamo že v 19.st pri filozofih, psihologih: Dostojevski (Zločin in kazen), Tolstoj, Ibsen, Strindberg; po l.1900: Proust, Kafka, Lorca, Rilke; kot lit. zgod. smer po l.1930 v Fr.; glavni predstavniki: Fr. pisatelji rojeni na zač. stoletja- pisatelj. vrh okoli 2.sv vojne; snov: sodobno življenje-življenje trenutka; v Evr. pred vojno, med njo in po njej; vojna zelo priljubljena zaradi svoje izjemnosti; mitologija; Andre Molraux-Človeška usoda, Luis F.Celine, Jean Anouilh-Antigona, A.Camus, J.P.Sartre, Simon de Beauvoir;

Jean Paul Sartre: Za zaprtimi vrati: idejna drama: je drama s poudarjeno idejo; na njej je grajena cela drama; koverzacijska drama: celo besedilo temelji na poudarjenih problemih, duhovnih dialogih; komorna drama: za manj gledalcev, poudarja človeške odnose, manjši uprizoritveni prostor, bolj intimni odnosi, manjše št. oseb; krajše besedilo; teze: človek je to, kar sam hoče, samo dejanja dokazujejo kaj je kde v resnici hotel; človek ni nič drugega, kot tisto, kar je v svojem življenju počel; že naslov: zaprti drug z drugimi, vrata se ne dajo odpret, luč stalno gori, zvonec ne dela (ne morejo ven), ni oken; nikoli ne spi, so skozi pri zavesti; mučno vzdušje, duševno trpljenje; statično dogajanje, dinamično je le notranje; dramska tehnika je analitična (odlomek-sintetičen); dramski konflikt-iz različnih karakterjev-ni ljubezni, egocentričen, izobčenci, vsak hoče uveljaviti svojo voljo in obvladati drugega; znač. last.: Garcin-novinar, povprečnež, Ines-lezbijka, bistra, sadistična, cinična; Estelle-narcisoidna, utopi nezakonskega otroka; teme: nemočnost pobega pred samim sabo, zločin in kazen, neizbrisnost krivde-àsvoboda-odgovornost; motivi: motiv pekla, duševno trpljenje; idejno sporočilo: krivda je neizbrisna, človek je ujet v pekel v samem sebi; za vsa dejanja si popolnoma odgovoren; človek je svojo usodo sam začel, za njo je popolnoma odgovoren, ljudje ustvarjajo drug drugemu pekel, ker je ta v njih samih; dela Sartra: Bit in nič, Besede, Zid, Gnus, Pota svobode, Muke; Za zaprtimi vrati: enodejanka, analitična, 1944-uprizorjena; Camus-režiser in igravec; je oderska ilustracija Sartrove filozofije;

Dramatika 20.st: G.D.Shaw: 1856-1950; socialist, kritik mešč. družbe-àduhoviti dialogi;

zgleduje se po Ibsenu; dela: Pygmelion, Cezar in Kleopatra, Hiša zlomljenih src; Rus: Maksim Gorki: zač. socialističnega realiz.; dela: Malomeščani, Otroci sonca, drama: Na dnu (ljudje s soc. dna); Am: Evgen O'Neill-dramatik; nobelovec; vzorniki: grška tragika, Nietzsche, psihoanaliza (Freudova); snov: Amer. sodobno življenje; predhodnik xxx avant. drame; Elektra v črnini, Čudna medigra; 20.st.: prelomnica: 1.sv. vojna; ni več realni svet, to je zdaj sanjski, deformiran svet, deluje kaotično, alogično; predhodnik: August Strinberg: Sanjska igra, Sonata strahov; Ital: Luigi Pirandello-realnost ni več prava, je le odsev realnosti v zavesti naših junakov; odersko dogajanje je kaotično, nenavadno, tudi groteskno; šest oseb išče avtorja: iščejo nekoga, ki jih je uprizoril; Nocoj bomo improvizirali; Nem: Bertold Brecht; angažiran dramatik, socialistično usmerjen (levica); epsko gledališče-nasprotje mešč. teatru; hotel je, da bi gledališče gledalca moralno in socialno vzgajalo; a ga prisililo k razmišljanju, da bi ustvaril neko miselno distanco med gledalcem in igralcem, ustvaril potujitveni efekt-prekinjal je odersko dogajanje z efekti (songi); dela: Beraška opera, Mati korajža in njeni otroci; po 1930: eksistenciali. igre (Sartre, Camus); Camus dramatizira Dostojevskega: Bratje Karamazovi; po 1950: najmodernejša: absurdna dramatika; izhajajo iz avtorjevega prepričanja, da je obstoječi družbeni sistem-moralni in politični svet-absurden; tako je tudi dramsko dogajanje, ki odzrcali absurdni svet: poudari, potencira neke stvari (to je groteskno); dialogi so alogični, nepovezani, včasih razpadejo na nesmiselne besedne zveze-samo še glasovi, omatopojja; zgodbe ni, ali pa je fragmentirana; v Parizu ustvarjata S.Beckett: tragična antidrama, Evgen Ionesco: komično

E.Ionesco: Plešasta pevka: motiv: srečanje zakonskega para, srečanje dveh 'tujcev'; tema: odtujenost medčloveških odnosov; sporočilo: satira na Evr. mešč. družbo in na slog življenja; osebe: (realistične ali tipi) tipizirane os.; lastnosti para: hladen, nečustven odnos, čustvena otopelost, duhovno revna človeka; verjetno Angleža (ang. kralj, fraze), formalna vpljudnost; značilnosti antidrame: začaran krog dogajanja (cikličnost), dialogi karikirajo realni svet; avantgardna tragikomedija: tragičnost, komičnost (stopnjevanje-vsakdanost do absurda), didaskalije; groteska: avtor združi tragičnost in komičnost, nam deluje groteskno; absurd: prisotem povsod: absurdni stavki; Commedia dell'arte: ljudska dramska igra, igrajo potujoči igralci, vedno iste like (vsak svoj karakter), improvizirajo;